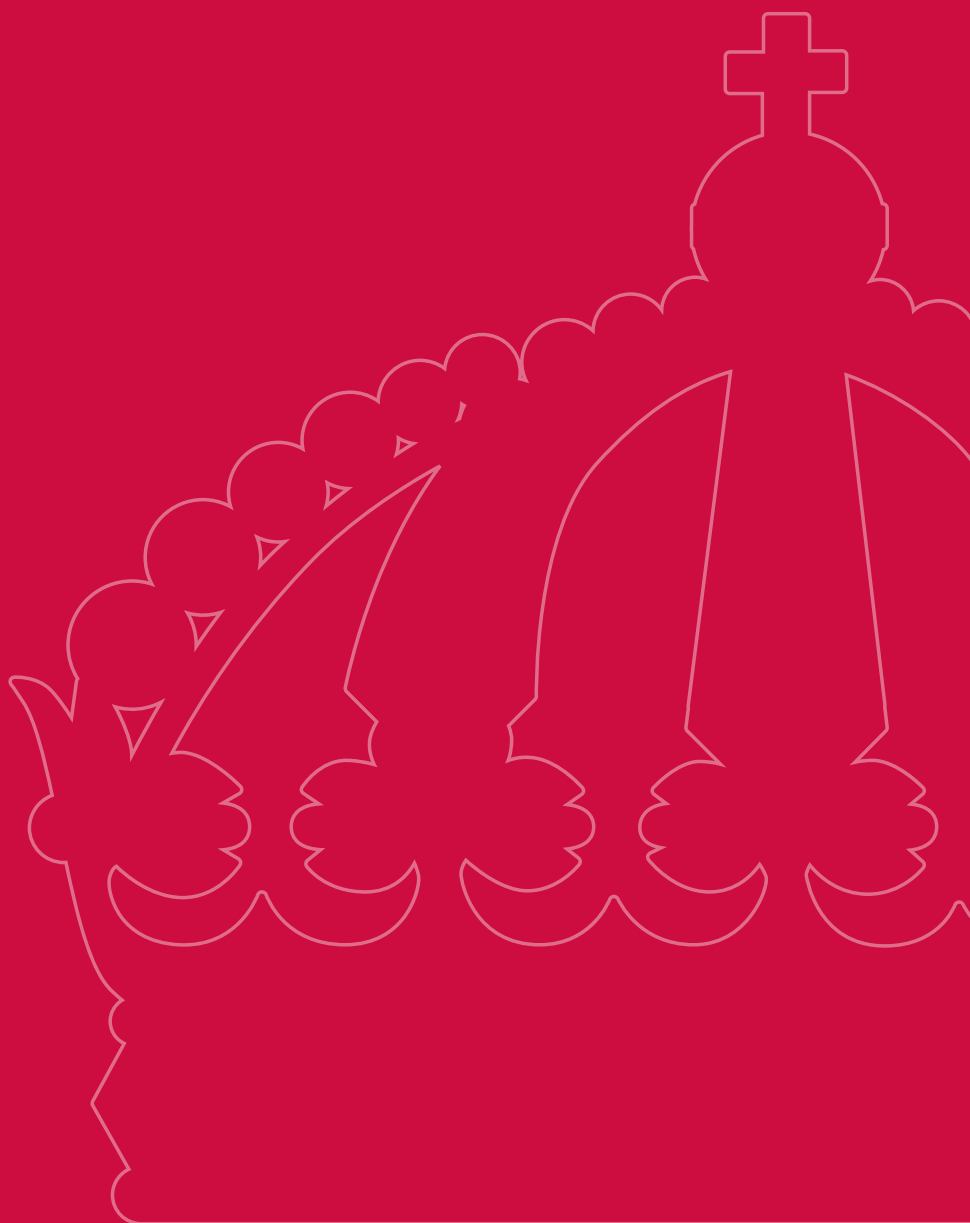

Kulturmiljöstrategi 2014–2020

UTGIVEN AV: Länsstyrelsen Jämtlands län, november 2018.

FOTO OMSLAG: Rödön Folkets hus, vy över Frösön, Myrbodarna. Foto: Länsstyrelsen Jämtlands län.

FOTO I PUBLIKATIONEN: Alla bilder är tagna av Länsstyrelsen Jämtlands län om inget annat anges.

TRYCK: Länsstyrelsens tryckeri, Östersund 2018.

LÖPNUMMER: 2018:250.

DIARIENUMMER: 430-6952-2018.

PUBLIKATIONEN KAN LADDAS NER FRÅN VÅR HEMSIDA: www.lansstyrelsen.se/jamtland

Innehållsförteckning

Bakgrund	4
Länsstyrelsens uppdrag inom kulturmiljöområdet	6
Länsstyrelseinstruktionen § 5.....	7
Övergripande kulturpolitiska mål	7
Nationella mål för kulturmiljöarbetet	7
Miljömål	7
Förhållningssätt	8
Lokal förankring.....	9
Förmedling.....	10
Mångfald	11
Tillgänglighet.....	12
Rådgivning, uppföljning och tillsyn	13
Verksamhetsområden	14
Allmänt och övergripande inom kulturmiljö	15
Fornminnen.....	16
Byggnadsminnen	17
Kyrkliga kulturminnen	18
Byggnadsvård.....	19
Fornminnes- och kulturlandskapsvård.....	20
Kulturhistoriskt värdefulla miljöer.....	21
Kontaktytor	22
Vad lagen säger	23
Kulturmiljölagen	23
Miljöbalken.....	23
Plan- och bygglagen.....	24
Uppföljning	25
Ordlista	26

Bakgrund

Samhället utvecklas och förändras ständigt. Länsstyrelsen ska följa dessa förändringar och uppmärksamma dagens behov. De nya nationella målen är en följd av dessa förändringar och pekar ut kulturmiljöarbetets riktning de närmaste åren. När kulturarvsarbetet växer och får nya fokusområden ställs nya krav på handläggarnas arbetssätt och inställning. Syftet med strategin är att den ska vara en gemensam utgångspunkt för Länsstyrelsens arbete med länets kulturmiljöer. Strategin är ett övergripande inriktningsdokument med fokus på vilka förhållningssätt vi ska jobba efter.

Genom att kulturarvet genomgår ständig förändring krävs levande styrdokument. Strategin ska därför revideras kontinuerligt utifrån kulturmiljöarbetets rådande nationella mål.

Strategin är framtagen som ett internt dokument av handläggare på Samhällsenheten och riktar sig främst till desamma. I andra hand riktar sig strategin även till övrig personal inom Länsstyrelsen i Jämtlands län.

Strategin är uppbyggt efter två huvudområden – förhållningssätt och verksamhetsområden.

Förhållningssätt beskriver med vilken inställning verksamheten ska bedrivas och verksamhetsområdena följer Länsstyrelsens gemensamma verksamhetskoder. Strategin är uppdaterad och antagen av landshövdingen på beslutsmöte och har diarienummer 430-6952-2018.

Bartjan, Tássásens sameby.

Länsresidenset, Östersund.

Länsstyrelsens uppdrag inom kulturmiljöområdet

Länsstyrelsens uppdrag inom kulturmiljöområdet grundar sig i de nationella och statliga målen för arbetet med länets kulturmiljöer. Länsstyrelsen ska genomföra beslut från riksdag och regering som berör kulturmiljöområdet, och det med hänsyn till lokala förutsättningar.

Målen ska brytas ned i uppföljningsbara delar och användas som utgångspunkt i såväl planering som uppföljning av verksamheten.

I vårt ansvar ingår också att verka för att kulturmiljöns värden tas tillvara i samhällsplaneringen, i landskapsförvaltningen och att främja samordning och samverkan inom kulturmiljöarbetet.

Våra uppdrag finns reglerade på olika ställen, bland annat i länsstyrelseinstruktionen. Länsstyrelsen får varje år från regeringen ett regleringsbrev vilket utgör regeringens mål för, och anvisningar till, Länsstyrelsen.

Länsstyrelseinstruktionen § 5

Länsstyrelsen ska i sitt arbete beakta:

- » att införliva jämställdhetspolitiken
- » barnperspektivet
- » tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsvariation.
- » att integrera de mänskliga rättigheterna i sin verksamhet
- » nationella folkhälsomålet
- » i sin verksamhet verka för att förenkla för företag
- » samordna arbete på regional nivå med anpassning till ett förändrat klimat.

Övergripande kulturpolitiska mål

- » främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor
- » främja kvalitet och konstnärlig förnyelse
- » främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas
- » främja internationellt och interkulturellt utbyte och samverkan
- » särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.

Nationella mål för kulturmiljöarbetet

I enlighet med målen ska det statliga kulturmiljöarbetet främja

- » ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas
- » människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön
- » ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser
- » en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Miljömål

Miljömål som berör kulturmiljöarbetet är:

- » god bebyggd miljö
- » storslagen fjällmiljö
- » ett rikt odlingslandskap
- » levande skogar
- » levande sjöar och vattendrag
- » myllrande våtmarker
- » ett rikt växt- och djurliv
- » begränsad klimatpåverkan.

Förhållningssätt

Rubriken innehåller beskrivningar om med vilka förhållningssätt Länsstyrelsens kulturmiljöverksamhet ska bedrivas. De nationella målen, länsstyrelseinstruktionen 5 § och miljömålen ligger till grund för texterna. Samtliga texter kan läsas fristående.

Överst – Grönvallen.

Nedre fyra bilder. Skifferladugård (Åre kommun), Flottningslämningar, Boddas bönhus, daterad till år 1291, Huså brukslämning.

Lokal förankring

Alla människor är en del av, och medverkar till, att forma kulturmiljön. Allmänhetens engagemang och insatser är viktiga för att våra kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas och ofta finns stor lokal kunskap som är viktig att ta vara på. Enligt kulturmiljölagen delas ansvaret för kulturmiljön av oss alla, såväl enskilda som myndigheter. Det är allas ansvar att den miljö som vi bor och verkar i behåller sina kulturhistoriska värden.

Ett tillgängligt kulturarv inbjuder till lärande och engagemang hos de som brukar det. Genom samarbete mellan flera olika parter, till exempel samebyar, lokala hembygdsföreningar, byalag och fäbodföreningar, skapas också ett mer hållbart och långsiktigt brukande. Länsstyrelsen stödjer lokala initiativ till kulturmiljövårdsarbete i olika former och kulturmiljövårdsarbetet sker i dialog med människorna som bor och verkar i länet. Genom samarbete kan Länsstyrelsen bli mer effektiva och nå fler med kulturmiljöarbetet.

Mål

- » Länsstyrelsen deltar som en part i olika projekt med flera andra aktörer.
- » Människor i länet upplever sig delaktiga i Länsstyrelsens kulturmiljöarbete.
- » Länsstyrelsen ska sträva efter att få deltagande från underrepresenterade grupper.

Förmedling

Pedagogik och förmedlande insatser är viktiga för att öka förståelse och kunskap om kulturarvets betydelse. Ökad förståelse kan också ge ett ökat intresse för kulturarvet. Genom att låta människor bli delaktiga i kunskapsproduktionen i stället för att bli presenterade ett färdigt koncept om vad som är kulturarv skapas en större förståelse för olika historiska skeenden och dess spår i landskapet.

Kulturmiljön ska vara en angelägenhet för alla och för att nå det målet krävs det nya sätt att arbeta med frågan. Både kvinnor och män ska ha möjlighet att kunna tolka, använda och berikas av kulturmiljön. Det handlar om att redovisa vilka värderingar som ligger bakom att vi definierar ett visst föremål eller en viss företeelse som kulturarv, och vad vi vill berätta med hjälp av det specifika urvalet.

Publik arkeologisk utgrävning, Lill-Kärmsjön, Junsele, Västernorrland

Allmänheten har rätt att förvänta sig en högre grad av förmedling från verksamheter som till stor del bekostas av statliga medel. Att se inventeringar och arkeologiska undersökningar som publik verksamhet är ett sätt att öka den lokala förankringen och kunskap och förståelse för kulturarvet.

Kunskap om kulturarvet kan inhämtas på flera olika sätt, vanligast är informations-skyltar, föredrag, böcker, broschyrer, internet, workshops och kulturvandringar. Även spel och aktiviteter kring olika miljöer förekommer. Alternativa informationsvägar bör, för att nå en inte ännu intresserad allmänhet, sökas och massmedier, i form av tv, tidningar och radio, användas för att sprida en mer positiv bild av Länsstyrelsens kulturmiljöarbete. Länsstyrelsen ska sträva efter att ha en öppen dialog. Vi ska uttrycka oss muntligt och skriftligt på ett begripligt sätt, fackuttryck och formell svenska ska undvikas så långt det är möjligt utan att riskera rättssäkerheten.

Mål

- » Kvinnors och mäns, oavsett ålder och etnicitet, kunskap om länets kulturarv ska öka till följd av vårt arbete.
- » Det finns aktuella program och informationsblad om kulturmiljöarbetets huvudområden.
- » Allmänhetens tillträde till inventeringar, arkeologiska utgrävningar och projekt ska öka.
- » Länsstyrelsen informerar varje år om fördelningen av årets kulturmiljöbidrag.

Mångfald

Kulturarvet är alla medborgares ansvar och alla ska ha möjlighet att vara delaktiga. Enligt de kulturpolitiska målen ska allas möjlighet till kulturupplevelser främjas och för att uppnå målen behöver synen på vad som är kulturarv breddas. Kultur och kulturarv kan uttryckas på lika många sätt som det finns människor. Under senare år har insikten om att kulturarv är en process, där flera aktörer samspelar, ökat. Synen på kulturarvet är inte statisk utan förändras ständig. I processen att konstruera och legitimera kulturarv lyfts vissa platser och företeelser fram, och andra väljs bort. Varje tid har formats utifrån sina förutsättningar och rörelse mellan olika kulturer, migration och utbyte har alltid varit en stor del av dessa förutsättningar.

Kulturmiljöarbetet ska tydligare visa den mångfacetterade väv som samhället utgör. Kulturarvet är skapat genom processer i samhället. Genom att prata om dessa, i stället för personers eller grupper kulturarv, skapas gemenskap och förståelse. Viktiga frågor i kulturmiljöarbetet är vem som kommer till tals, vad vi berättar och vems kulturarv som lyfts fram. Det finns möjligheter till flera perspektiv på kulturarvet genom mångfalden i dagens samhälle.

Kulturarv i Jämtland och Härjedalen kan till exempel vara den judiska kolonins historia i Östersund, berättelsen om de vita korsen på Frösö kyrkogård, svedjefinnarnas invandring till länet, samiska kulturmiljöer eller levande fäbodvallar. Kulturarvet stöds genom olika satsningar till exempel bidragsskampanjen Berättelser från Saepmie som genomförs 2018 till 2020. Det kan också handla om offentliga byggnader och verksamheter som haft som uppgift att ta hand om vård, omsorg och utbildning.

Mål

- » Länsstyrelsen verkar för medborgarnas delaktighet i att skapa sitt kulturarv.
- » Länsstyrelsens kulturmiljöarbete ska leda till en bredare historieskrivning där kvinnor och mäns, flickor och pojkars historia kommer fram.

Tillgänglighet

Länsstyrelsen ska i sin verksamhet arbeta för tillgänglighet och delaktighet. Begreppet tillgänglighet är ett sätt att beskriva hur väl en verksamhet, plats eller lokal fungerar för människor med eller utan funktionsnedsättning. Samhället ska fungera för alla människor och insatser för tillgänglighet i det offentliga rummet är en ständigt pågående process, som i grunden handlar om demokrati.

Dagens krav på tillgänglighet går oftast att förena med innovativa lösningar i kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Kulturmiljöer ska användas av och levandegöras för alla, med sina kulturhistoriska värden intakta. Om fler har möjlighet till förståelse och tillgång till våra skyddade kulturmiljöer ökar kunskapen och respekten för miljöerna. Utvecklingspotentialen inom området är stort och i länet finns många miljöer som skulle kunna göras tillgängliga för fler. Länsstyrelsen har under flera år arbetat med projekt Varsamt tillgängligt som övergår i ordinarie verksamhet.

Runstenen på Frösön.

Mål

- » Kulturarvet är så långt det är möjligt tillgängligt för medborgare med funktionsvariation.
- » Kulturarvet är tillgängligt för medborgare med minoritetsspråk med fokus på sydsamiska.
- » Antalet skyddade kulturmiljöer med tillgänglighetsanpassning ska öka.
- » Kulturmiljö och naturvårdsenheten på Länsstyrelsen arbetar enligt en tillgänglighetsstrategi för skyddade natur- och kulturområden.
- » Kulturmiljö på länsstyrelsen arbetar enligt en skylt och informationsstrategi för skyddade kulturområden.

Rådgivning, uppföljning och tillsyn

Rådgivning är en naturlig del av kulturmiljöarbetet på Länsstyrelsen. Det är det statliga ansvarsområdet som styr i vilka frågor Länsstyrelsen har möjlighet att ge råd. Länsstyrelsen ska ge kommunerna råd i fråga om sådana allmänna intressen som bör beaktas i samhällsplaneringen och till allmänheten om frågor som rör det statliga, såsom byggnadsminnen, fornminnen, bidrag och kulturresevat. Frågor som rör praktisk byggnadsvård dirigeras vidare till Läns museet och frågor som rör samhällsplanering till kommunerna.

Länsstyrelsen genomför också uppföljning av beslut enligt kulturmiljölagen och tillsyn enligt miljöbalken, ute i länet. Målet med uppföljningen handlar inte enbart om kontroll utan också om att ge råd och stöd till ägare och förvaltare samt att arbeta förebyggande. De ärendegrupper som kan omfattas av uppföljning och tillsyn är fornlämningar och arkeologiska undersökningar, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, objekt som fått bidrag till kulturmiljövård och kulturresevat.

I de ärenden då någon typ av åtgärd skett genomför Länsstyrelsen själv kontrollen medan det i fråga om årliga kontroller av byggnadsminnen sedan 2013 är möjligt för fastighetsägarna att själva genomföra kontroll på en särskilt framtagna blankett.

Mål

- » Frågor besvaras snabbt och rättssäkert.
- » Länsstyrelsen genomför kontinuerlig uppföljning och tillsyn av fornlämningar, byggnadsminnen, objekt som fått bidrag till kulturmiljövård samt kulturresevat enligt tillsynsplan.

Verksamhetsområden

Rubriken innehåller beskrivningar av Länsstyrelsens ordinarie verksamhet, dess frågeställningar och utvecklingsområden.

Överst – Järpe skans.

Nedre fyra bilder: Fjällandets badhus, Glösaristningen, Barn vid vårplöjning i Nordannälden (Gunno Rask), Östersund (Marie Birk).

Allmänt och övergripande inom kulturmiljö

I Länsstyrelsens uppdrag ingår att bryta ner i de nationella målen i uppföljningsbara delar och att använda målen i planeringen av verksamheten. Detta sker dels under planeringsdagar och kontinuerligt under året. Målen ska vara rättesnöre för verksamheten och ska komma till uttryck i den dagliga verksamheten. Länsstyrelsen ska också stödja en tillämpning av målen hos andra aktörer.

Länsstyrelsen har till uppgift att bevaka och samordna ett stort antal samhällsintressen. Dessa samhällsintressen kan vara av de mest skiftande slag och berör i många fall kulturmiljö. I vårt uppdrag ligger därför att bidra med sakkompetens till andra enheter inom Länsstyrelsen vid avvägning mellan olika samhällsintressen till exempel översiktsplaner, detaljplaner, täkter, infrastruktur, vindkraft, näringslivsutveckling, vattenfrågor, med mera.

Länsstyrelsen ska ge kommunen underlag och råd i fråga om sådana allmänna intressen som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden. För att bidra till en mer aktiv och strategisk översiktsplanering ska Länsstyrelsen också sammanställa och tillhandahålla underlag om skilda nationella och regionala mål och intressen.

Länsstyrelsen ska i sin verksamhet främja samverkan mellan kommuner, region, statliga myndigheter, andra relevanta aktörer i länet samt civilsamhället. Nya samhällsfrågor har etablerats där kulturarvet behöver beaktas. Ökad samverkan, internationalisering och regionalisering ställer nya krav och förändrar uppdrag, roller och ansvar i kulturarvsarbetet.

För det offentliga kulturmiljöarbetet handlar de framtida utmaningarna om att kulturmiljön är en angelägenhet för alla. Alla människor ska ha möjlighet att kunna tolka, använda och berikas av kulturmiljön. Kulturhistoriskt värde handlar bland annat om möjligheterna att få kunskap om och förståelse för kulturhistoriska företeelser, skeenden och sammanhang och därmed för kvinnors, mäns, flickors och pojkars livsvillkor.

Dessa möjligheter ska vara en realitet för alla. Det är därför viktigt att vi har kompetens att främja ett arbete som stärker möjligheterna till delaktighet och bidrar till att kulturmiljön upplevs som angelägen och tillgänglig oavsett bakgrund och förutsättningar.

Mål

- » Medarbetarna är väl förtrogna med målen för verksamheten och följer sådana förhållanden utanför myndigheten som har betydelse för verksamheten.
- » Aktuella underlag ska finnas för sådana allmänna intressen som bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden i länet.
- » Medarbetarna ska få genusperspektiv på kulturmiljöarbetet.
- » Medarbetarna på kulturmiljö har kompetens inom tillgänglighetsfrågor.
- » Samverkansformer med aktörer i länet inom kulturmiljöområdet ska utvecklas.

Fornminnen

Länsstyrelsens uppgift är att värna om länets fornlämningar, både de kända och de ännu ej upptäckta. Detta för att vi och framtida generationer ska kunna förstå och uppleva det historiska kulturarvet.

Arbetet sker genom lagskydd, tillsyn, vård, information och kunskapsuppbyggnad. Yttranden på externa och interna remisser som berör fornlämningar är en stor del av vårt arbete. Dessa gäller om fornlämningar kan tänkas beröras vid olika arbetsföretag, och vilka krav som då kulturmiljölagen ställer i sådana fall. Om länsstyrelsen bedömer att samhällsnyttan med ett arbetsföretag som berör fornlämning överstiger dennas vetenskapliga värde kan tillstånd till ingrepp lämnas. Länsstyrelsen kan också initiera att en arkeologisk utredning görs i syfte att bestämma om fornlämning berörs eller inte.

Statsbidrag kan sökas för motiverade kostnader för vård och skötsel av fornlämningar, tillgängliggörande av värdefulla kulturmiljöer, kunskapsunderlag och arkeologiska undersökningar. Stora delar av Jämtlands län saknar idag en aktuell fornminnesinventering och ett stort antal lämningar är inte registrerade i något fornminnesregister. Eftersom det är mycket svårt att skydda lämningar som inte är registrerade är det viktigt att arbetet med att fortsatt uppdatera registret över länets fornlämningar.

Jämtlands län är ett utpräglad skogslän, där skogsindustrin är av stor betydelse. I skogslänen har skogsbruket varit den näring som orsakat flest rapporterade skador på fornlämningar. Men arbetet med att utveckla rutiner och informera och utbilda skogsstyrelsetjänstemän, avverkningsplanerare, maskinförare med flera samt förenklade rutiner vid avverkning har under senare år lett till förbättringar, även om stora problem kvarstår.

Mål

- » Länsstyrelsens handläggning minimerar behovet av ingrepp i fornlämningar.
- » Länsstyrelsen arbetar för ett aktuellt och länstäckande fornminnesregister.
- » Rutiner finns för att fornlämningar inte ska skadas vid skogsbruk.
- » Länsstyrelsen drar upp riktlinjer och planerar för vilka områden som ska prioriteras vid nya inventeringar.

Kulturstubbar, avverkning.

Byggnadsminnen

Länsstyrelsen har genom kulturmiljölagen möjlighet att skydda byggnader som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett sådant bebyggelseområde. Bestämmelserna får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

Bestämmelserna i kulturmiljölagens tredje kapitel reglerar skyddet för den del av vårt kulturarv som utgörs av de kulturhistoriskt värdefullaste byggnaderna och anläggningarna som inte ägs av staten. Bestämmelserna är ett starkt instrument som ska ge ett långsiktigt skydd. Av detta följer att lagens tillämpning måste vara restriktiv och att urvalsfrågor och konsekvensbedömningar måste ägnas stor omsorg.

I beslut om byggnadsminnen anges de skyddsbestämmelser som gäller. Dessa talar om på vilket sätt en byggnad eller anläggning ska vårdas och underhållas, samt i vilka avseenden den inte får ändras. Länsstyrelsen kan medge undantag från skyddsbestämmelserna om det finns särskilda skäl för det. Fråga om en byggnad bör förklaras som byggnadsminne kan väckas av var och en, genom ansökan eller tas upp av Länsstyrelsen på eget initiativ.

Det befintliga byggnadsminnesbeståndet i länet speglar till övervägande del jordbruket och dess betydelse under 1700- och 1800-talen. Länsstyrelsen strävar därför efter att öka urvalet av skyddade miljöer. Bland länets byggnadsminnen är bland annat samiska miljöer och miljöer som påtagligt speglar barn och kvinnors liv och verksamheter underrepresenterade. En översyn av befintliga byggnadsminnen ska göras, där urvalet vad gäller representativitet för länet ses över.

Mål

- » Byggnadsminnena i länet speglar samhällets och den historiska utvecklingens komplexitet och mångfald.
- » Nya perspektiv och berättelser är knutna till befintliga byggnadsminnen.
- » Verka för fler byggnadsminnen som skildrar kvinnors och barns historia och samiska miljöer.
- » Det sker en kontinuerlig uppföljning av befintliga byggnadsminnen.

Skålan bensinmack, Bergs kommun.

Kyrkliga kulturminnen

Länets kyrkor innehar höga kulturhistoriska värden. Det kyrkliga arvet har en kontinuitet på nästan 1 000 år. För att kyrkornas kulturhistoriska värde inte ska minska ska de vårdas och underhållas, i enlighet med kulturmiljölagen. Detta gäller även för begravningsplatser och inventarier.

Kyrkorna speglar inte enbart sin byggtid utan också senare restaureringar. För att göra ytterligare förändringar krävs tillstånd från Länsstyrelsen om kyrkan är äldre än år 1940. Detta tillståndskrav gäller också för vissa, särskilt utvalda kyrkliga byggnader och anläggningar som är yngre och som har höga kulturhistoriska värden. Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde ska förvaras och vårdas och varje församling ska också föra en förteckning över sådana inventarier. I Jämtlands län gäller detta också för ytterligare sex särskilt utvalda kyrkor anlagda efter år 1940: Hornsbergskyrkan, Frösön, Rönnöfors kyrka, Offerdal, Åsarna nya kyrka, Åsarna, Hoppet och trons kapell, Östersund, Stora kyrkan, Östersund, Marielundskyrkan, Östersund.

Mål

- » De kyrkliga kulturvärdena förvaltas och tillgängliggörs på ett långsiktigt hållbart sätt.
- » Kyrkorna och deras kulturhistoriska värden är tillgängliga för alla.
- » Stor hänsyn tas till kulturvärdena då kyrkorna behöver förändras.

Hornsbergskyrkan på Frösön.

Byggnadsvård

Byggnadsvården är en del av Länsstyrelsens långsiktiga arbete med länets kulturmiljöer och består främst av bidrag till kulturmiljövård. För att bebyggelse ska behålla sitt kulturhistoriska värde är det viktigt att vård och underhåll sker kontinuerligt och att ombyggnader sker utifrån de enskilda husens förutsättningar. Att använda kulturhistoriskt riktiga material och metoder tar tillvara byggnadernas karaktär och utseende samtidigt som man värnar om de traditionella hantverken.

Den bästa garantin för att värden bevaras är att byggnader kan fortsätta brukas och att de förändringar som dagens brukande kan innebära utförs varsamt och i relation till varje miljöns förutsättningar.

När insatserna blir dyrare än normalt kan statligt stöd sökas. Byggnadsminnen, bebyggelse i kulturreservat och bebyggelse som ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården ska prioriteras.

Statsanslaget är begränsat och prioriteringar nödvändiga vid handläggningen. Vid prioriteringen tittar Länsstyrelsen på om det kan antas att miljöns kulturhistoriska värden kommer bevaras för framtiden och ifall kulturmiljöerna är eller avser att bli tillgängliga för allmänheten. Största möjliga nytta för kulturmiljön ska uppnås och ärendena ska också i möjligaste mån vara samfinansierade av sökanden eller annan. Vanligt underhåll är normalt sett inte bidragsberättigat.

Om objektet är en överloppsbyggnad eller skyddad som byggnadsminne kan undantag göras. Bidragsobjekten ska besökas medan åtgärderna pågår.

Länsstyrelsen stöder eller ansvarar även för kunskapsuppbyggnad inom byggnadsvård och övrig kulturmiljövård. Kunskapsuppbyggnaden sker ofta genom inventeringar av bebyggelse och landskap eller forskningsprojekt av olika slag

Mål

- » Inom bidragsgivningen prioriteras ärenden som skildrar underrepresenterade grupper.
- » Länsstyrelsen ska värna kunskapsuppbyggnad inom byggnadsvården i länet.

Byte av syll på lada.

Fornminnes- och kulturlandskapsvård

Länets kulturlandskap finns där människan verkat och levt under tusentals år, på fjället, i skogen, i staden, på landsbygden samt längs med sjöar och vattendrag. Överallt finns fysiska spår och lämningar efter mänsklig aktivitet men också minnen, berättelser och kunskap som förts vidare från generation till generation. Dagens kulturlandskap är hotat av storskaligt skogsbruk, igenväxning, infrastruktursatsningar, ökat exploateringstryck vid bostadsbyggande samt klimatförändringar. Det är stora utmaningar att ta sig an för kulturmiljövården.

Länsstyrelsen ansvarar för att vårda, informera och tillgängliggöra ett urval av fornminnen och kulturlandskap som goda exempel. Miljöerna ska vara belägna på lättillgängliga platser, geografiskt spridda och representativa för länet. Vården sker i samarbete med enskilda personer och företag, hembygdsföreningar, kommuner och Skogsstyrelsen. Den lokala förankringen är viktig för att skapa långsiktighet och hållbarhet. Länsstyrelsen fördelar bidrag till vård och skötsel av värdefulla kulturpräglade landskap och kulturresevat.

Slätter på Hackåsvallen, Lillhärjåbygget.

Kulturresevat inrättas för att vårda, bevara och utveckla värdefulla kulturpräglade landskap. I kulturresevatens finns möjlighet att arbeta utifrån en helhetssyn på kulturlandskapet där både natur- och kulturmiljövården skyddas och vårdas. Därmed omfattas byggnader, anläggningar, lämningar och marker, men även sådana värden som består av verksamhet, kunskaper och traditioner kan hanteras inom förvaltningen av ett kulturresevat. Uppföljning och tillsyn av fornminnes- och kulturlandskapsvård samt kulturresevat sker enligt program och planer.

Mål

- » Det finns skötselplaner till förvaltning av utvalda fornvårdsobjekt i Fornvårdsprogram för Jämtlands län.
- » Kunskapen om biologiskt kulturarv ska öka hos kulturmiljöhandläggarna.
- » Samfinansiering ska eftersträvas. Samverkan ska ske så väl internt som extern för att uppnå största möjliga samhällsnytta.
- » Det finns en långsiktig hållbar förvaltning av kulturresevatet Lillhärjåbygget.
- » Kommuner som vill bilda kommunala kulturresevat ska stöttas.

Kulturhistoriskt värdefulla miljöer

Arbetet med länets kulturhistoriskt värdefulla miljöer handlar om att skapa förutsättningar för bevarande, brukande och förståelse. Grunden till arbetet är kunskap om kulturmiljön och om processerna i samhället som styr kulturmiljöarbetet. Länsstyrelsen har ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet och har en övergripande roll gällande länets värdefulla miljöer.

Länsstyrelsen värnar också den övriga kulturmiljön genom att ge råd och riktiga frågor vidare som inte rör det statliga kulturmiljöarbetet direkt.

Länet har 61 stycken områden utpekade som riksintressanta för kulturmiljövården. Behovet av en översyn av länets riksintressen är stort och frågan har varit aktuell under flera år. Det övergripande syftet är att förbättra förutsättningarna för en utveckling av landskapets kulturmiljövården i enlighet med miljö- och kulturpolitiken inklusive landskapskonventionen. Nuvarande områdens värdetexter och avgränsningar behöver ses över för att fungera som planeringsunderlag. Översynen ska ske i nära samarbete med länets kommuner.

Länsstyrelsen arbetar också med enskilda projekt som rör länets kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Projekten finansieras via det årliga anslaget för 7:2 medel från Riksantikvarieämbetet eller tillsammans med eller av externa finansiärer. Projekten syftar till att stärka och utveckla länets miljöer och drivs ofta i bred samverkan med andra parter. Kulturhistoriskt värdefulla miljöer ska tillgängliggöras för allmänheten, kunskap om deras historiska företeelser och händelseförlopp förmedlas och ny kunskap arbetas fram. Projekten ska så långt det är möjligt vara samfinansierade och mynna ut i ny kunskap som har bäring på verksamheten eller reella

åtgärder ute i landskapet. Länsstyrelsen ska inte driva kulturmiljöprojekt i egen regi om inte medel avsätts för projektledning och administration. Flera stora projekt har tagit mycket tid att administrera vilket påverkar övrig ärendehantering och verksamhet. Däremot medverkar Länsstyrelsen gärna i projekt som drivs av andra aktörer, både med medfinansiering och kunskaper.

Mål

- » Samfinansiering med till exempel landsbygdsprogram, Interreg, regionala medel till kulturverksamhet, ska alltid eftersträvas i bidragsprojekt.
- » Verka för att länets kommuner tar fram kunskapsunderlag/kulturmiljöprogram
- » Ta fram vägledning för strategiskt hållbart arbete med kulturmiljöer vid sjöar och vattendrag.
- » Länsstyrelsen genomför en klimatstudie för länets kulturmiljöer.
- » Riksintressebeskrivningarna är uppdaterade och fungerar väl som planeringsunderlag för kommunerna.

Törnstensgränd i Östersund. Foto: Marie Birkel.

Kontaktytor

Länsstyrelsens expertkunskap i kulturmiljöfrågor är tillgänglig som en resurs för alla inom den egna myndigheten. Kulturmiljöfrågan är i sin karaktär tvärsektionell och gemensamma projekt och frågor mellan enheter är ständigt pågående. Genom att dra nytta av kunskaper inom myndigheten skapas en mer effektiv förvaltning och handläggning.

Tillsammans med Vattenenheten arbetar vi med bland annat vattenanknutna kulturmiljöer och med Djur- och miljöenheten i frågor om täkter, mobilmaster och vindkraft. Tillgänglighet i natur- och kulturområden är en fråga både för Samhällsenheten och Naturvårdsenheten, likaså är arbetet med natur- och kulturresevat. För att bevara och uppmärksamma natur- och kulturvärden i odlingslandskapet pågår ett långtgående samarbete mellan Samhällsenheten, Lantbruksenheten, Naturvårdsenheten och Näringslivsenheten. Genom att arbeta tillsammans med kulturmiljöfrågan stärks möjligheterna att bevara länets kulturhistoriskt värdefulla områden.

Mål

- » Bred intern samverkan sker för att effektivisera förvaltning och handläggning av frågor som rör länets kulturhistoriskt värdefulla områden.

Samarbete mellan kulturmiljöhandläggare och enheter på Länsstyrelsen	
Område	Enhet
Administrativt stöd, webbplats	Administrativa
Fäbodar, omläggning av jordbruksmark, odlingslandskapet	Landsbygd
Elledningar, fiberkablar, sanering miljöfarlig industri, täkter, vindkraft, dammar	Djur och miljö
Biologiskt kulturarv, natur- och kulturresevat, Natura 2000, nationalpark	Naturvård
Miljömål, planfrågor, riksintressen, klimatanpassning, tillgänglighet, mångfald, jämställdhet	Samhälle
Bryggor, fiskodlingar, vattenkraft, vattenledningar, restaurering, vattenprojekt	Vatten
Kulturturism, landskapsutveckling, samfinansiering natur- och kulturvärden	Landsbygd

Vad lagen säger

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen reglerar skydd av kulturminnen och fornlämningar i Sverige. Lagen säger redan i första stycket att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön samt att ansvaret för detta delas av alla, såväl myndigheter som enskilda. Lagen syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.

Foto: Naturcentrum.

I lagen finns bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförsel och återlämnande av kulturföremål. Lagen slår fast att Länsstyrelsen har ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet och att Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturmiljöarbetet i landet.

Miljöbalken

Miljöbalken trädde i kraft år 1999 och är en övergripande lag med fokus på miljöfrågor. Bestämmelserna syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl. Miljöbalken ska tillämpas så att människors hälsa och miljö skyddas mot skador, att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas, den biologiska mångfalden bevaras, att mark, vatten och fysisk miljö används på ett hållbart sätt och att återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas.

Miljöbalken är uppdelad i sju delar varav balkens andra del innehåller regler för natur- och kulturresevat samt riksintressen för kulturmiljövården. Länsstyrelsen bildar kulturresevat och prövar tillstånd vid förändring av områden om det finns risk för påtaglig skada på ett riksintresse, samt prövar tillstånd till ingrepp i kulturmiljön.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (PBL) är en så kallad ramlag, en lag som innehåller grundläggande värderingar, helhetsprinciper och riktlinjer, där lagstiftaren mer uppställer mål och i mindre utsträckning detaljreglerar vad som ska göras.

PBL reglerar planläggning av mark, vatten och byggande. Lagen innehåller föreskrifter om bygglov, byggtillsyn, förvanskning, detaljplaner, områdesbestämmelser och om byggnämndernas verksamhet. Vid prövningen av frågor enligt PBL ska hänsyn alltid tas till både allmänna och enskilda intressen. Lagen reglerar hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Flera av lagens paragrafer omfattar frågor om hänsyn till kulturmiljövärden.

Länsstyrelsen har också tillsyn över kommunala beslut vid detaljplaner och områdesbestämmelser i de fall där det finns risk för att ett riksintresse för kulturmiljövården kan komma att skadas påtagligt. Om det finns särskilda skäl kan Länsstyrelsen också pröva byggnadsnämndens beslut gällande bygglov för ett visst geografiskt område om det finns tecken på att riksintresset kommer till skada.

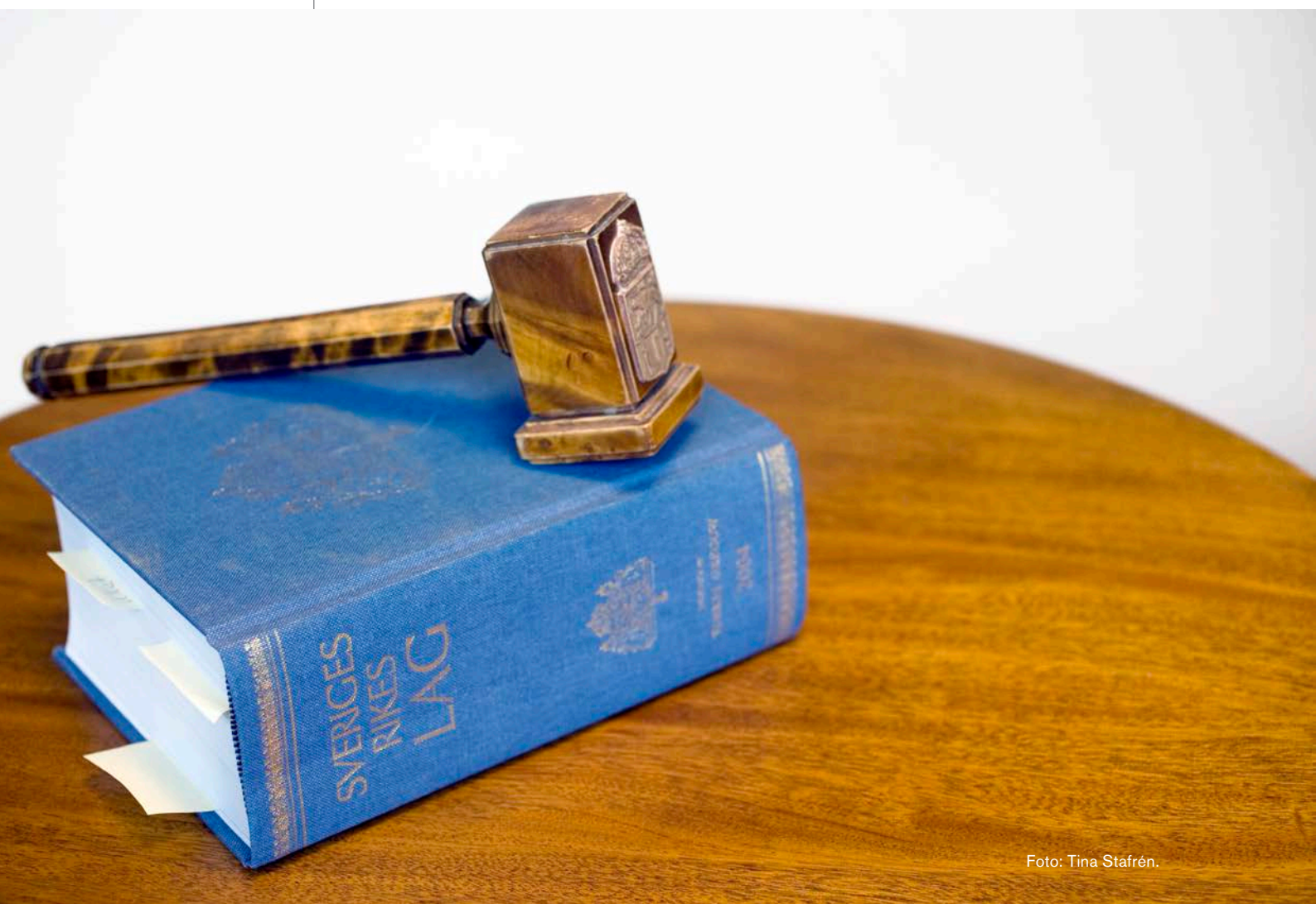

Foto: Tina Stafrén.

Uppföljning

Även om strategin är klar fortsätter arbetet med att bryta ner och jobba med de nationella målen. De operativa insatserna som blir följden av strategiarbetet kommer att redovisas i framtida verksamhetsplaner och måldokument.

Målformuleringarna i strategin är en del av det praktiska arbetet med att bryta ner de nationella målen.

Revideringen ska ske årligen i samband med verksamhetsplaneringen. Under 2018 uppdaterades strategin.

Ordlista

Förklaringar till olika förekommande begrepp.

Biologiskt kulturarv

Det biologiska kulturarvet, utgörs av ekosystem, naturtyper, arter som uppstått och utvecklats eller gynnats genom människans brukande av landskapet och vars överlevnad förutsätter brukande och skötsel. Biologiskt kulturarv i länet kan vara knutet till äldre tiders renskötsel, vandringsleder, visten, renmjölkningvallar, med mera, men även till jord- och skogsbruksmiljöer, fäbodan och fjälljordbruk.

Det statliga kulturmiljöarbetet

Länsstyrelsen har ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet. De av riksdagen antagna kulturpolitiska målen är tillsammans med de statliga kulturmiljömålen de grundläggande utgångspunkterna för kulturmiljöarbetet. Det statliga intresset kommer bland annat till uttryck i hanteringen av riksintressen för kulturmiljövården, kulturreservat, byggnadsminnen, fornlämningar och statliga intressen som behöver beaktas i den kommunala planeringen.

Fornlämning

En fornlämning är en rest efter mänsklig aktivitet under forna tider och som inte längre är i bruk. De kan till exempel utgöras av lämningar av jakt och fångstkultur som boplatser och fångstgropar, lämningar av jordbrukskultur som gravar och gravfält eller ödegårdar och fäbodlämningar eller lämningar av näringsliv som gruvor, kvarnar bland annat. I kulturmiljölagen anges vad som är fornlämning och omfattas av lagskydd.

Kulturarv

Kulturarvet är vad tidigare generationer skapat och är ett vidare begrepp än kulturmiljö. Kulturarv innefattar både det materiella, nedan beskrivna som kulturmiljö och immateriella, såsom traditioner, språk, sociala seder, berättelser och sånger. Kulturarvet är inte statiskt och vad som betraktas som kulturarv förändras över tid.

Kulturhistoriskt värde

Med kulturhistoriskt värde åsyftas alla de värden som förknippas med skapade miljöer, utöver det ekonomiska värdet. Det kulturhistoriska värdet bygger på en byggnads, lämnings eller områdes egenskap att berätta om den tid eller situation under vilka de uppkommit. Det kan vara arkitektoniska värden, socialhistoriska eller industrihistoriska värden men också kvalitet, representativitet, patina och identitetsvärde med mera. Bedömningen av vad som är kulturhistoriskt värdefullt skiftar också över tid och i takt med samhällsförändringar.

Kulturlandskap

Kulturlandskap är ett landskap som människor har påverkat på olika sätt. Är landskapet format av jordbruk, skogsbruk och/eller bete av tamboskap talar man om odlingslandskap, medan andra former av mänsklig verksamhet kan leda till ett urbant landskap, ett industrilandskap eller ett betespräglat fjällandskap.

Kulturmiljö

En kulturmiljö är den miljö som formats och påverkats av mänsklig aktivitet och den del av vårt materiella kulturarv som finns runt omkring oss. Det kan vara allt ifrån infrastruktur till fornlämningar, alla former av bebyggelse, industrilandskap, parker och trädgårdar, åker, äng, skogsbruk och jordbruk, med mera.

Kulturmiljövård

Kulturmiljövård är den verksamhet som syftar till att sköta kulturmiljöer, till exempel genom vård, lagskydd och information. Kulturmiljövård syftar alltid på åtgärder som innebär att det kulturhistoriska värdet inte minskar, till exempel för byggnader så används traditionella material och metoder.

Riksintresse kulturmiljö

Riksintressen för kulturmiljövården ska avspegla landets historia. De är mycket varierande till såväl till storlek som kulturhistoriskt innehåll. Bruksmiljöer, stadskärnor, äldre brukningslandskap och efterkrigstidens bebyggelse är exempel på riksintressen. Kulturmiljövårdens riksintressen pekas ut av Riksantikvarieämbetet i en process där länsstyrelse och kommun är delaktiga. De utpekade riksintressena ska hanteras i kommunernas översiktsplanering och i det arbetet är det länsstyrelsen som företräder de statliga intressena i dialog med kommunerna.

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Telefon: 010-225 30 00
jamtland@lansstyrelsen.se
lansstyrelsen.se/jamtland

TILLSAMMANS FÖR EN HÅLLBAR FRAMTID
